

[VIKTOR RYDBERG]

Ett och annat

”Ont krut förgås ej gärna”, säger ett gammalt ordspråk. Slavvägar-upproret, som Lincoln, Grant och Sherman besegrade, har efterlämnat en arving, ett missfoster, som i sina drag uppenbarar det innersta av sin faders väsen. Detta missfoster är känt under namnet Ku-klux-klanen.

Europa har sin ”Internationale”, Amerika sin ”Ku-klux-klan”. Bägge äro i viss mån hemliga sällskap, och bägge injaga förskräckelse. De äro emellertid varandra mycket olika till skaplynnnet. ”Internationale” vill upphäva det s. k. vita slaveriet – dess innersta tanke är god och vacker, men de medel, som tillgripas för dess förverkligande, äro beklagansvärda. Ku-klux-klanens innersta tanke är lika avskyvärd som de medel han begagnar. Klanen, såsom han benämner sig, är ett över samtliga sydstaterna utgrenat förbund av banditer, som i sitt raseri över de forna slavarnas frigörelse och deras städse stigande bildning och politiska inflytande sammansvurit sig för att misshandla och mörda negrer och negervänner.

På president Grants uppmaning tillsatte nordamerikanska kongressen förliden vår en kommitté för att undersöka tillståndet i de förra slavstaterna. Denna kommitté utsåg en underkommitté med särskild uppgift att taga reda på Ku-klux-klanen. Detta har nu skett. Den ifrågavarande underkommittén har inlämnat en berättelse, som mer än bekräftar de värsta skildringar man hitintills har haft av Ku-klux-skurkarnes verksamhet. De uppträda vanligtvis nattetid och maskerade. De angripa resande vid landsvägarne eller de bryta sig in i husen, bortsläpa sina offer till skogarne, hudflänga dem där och

hänga dem. Negrer, som genom kunskaper och flit förvärvat en oberoende och aktad samhällsställning, äro isynnerhet föremål för deras mordplaner. Men dessa riktas ock emot vita och i främsta rummet mot vita skollärare och skollärarinnor. Att undervisa negerbarn var, innan kriget gjorde slut på det nedriga slavägarväldet, ett brott, som sydstaternas lagar belade med hårda straff. Dessa lagar äro avskaffade, men deras ande fortlever i Ku-klux-klanen. Det är emellertid en vanmaktens ande, som blott kan åstadkomma spridda mord, men icke hämma upplysningen och framåtskridandet i dess lugna och säkra gång. För varje negerskola, som nedbrännes av banditerna, uppväxa tio nya; för varje lärare och lärarinna, som mördas, anlända från nordstaterna flera, som erbjuda sig att bliva undervisningens martyrer. I två av sydstaterna, Syd-Karolina och Louisiana, består majoriteten i lagstiftande församlingen av negrer. En neger sitter redan som ledamot i den vördnadsbjudande och mäktiga församling, som kallas Nordamerikas Förenta Staters senat. "Stora revolutioner", anmärker en engelsk tidning, "efterlämna alltid ett spår av blod och eld, och ingen har väntat, att ett sådant system som slavägarväldet skulle dö utan många förbannelser. De skola snart vara överståndna."

Vändom oss bort från denna dödsbädd! Och vilja vi glömma den hemska gorgongestalt, som vrider sig i blod och lågor på densamma, så finnes därtill intet bättre medel än att betrakta en bild av helt annan art, en bild, vars drag, av ett gynnsamt öde bevarade genom årtusendens skiften, le emot oss med den eviga ungdom och hänförande glans, som endast konsten i sin högsta fulländning kan förläna.

Hela världen har hört omtalas Rafaels Madonna, men de torde ännu icke vara många, som erfarit, att hon nu äger en medtävlarinna i skönhetens värld. Om de konstkännare, som

besökt den lilla italienska staden Cortona, ha rätt, så förvarar det etruskiska museet i denna urgamla stad en konstens pärla, vartill intet motstycke gives, en uppenbarelse ur det gamla Hellas' liv, vilken vid första anblicken skingrat varje tvivel och besannat varje aning om den forngrekiska målarkonstens höga ståndpunkt. Man borde ha väntat, att ett folk, som åstadkom oöverträffliga mästerverk i dramatik, byggnadskonst och skulptur, också skulle förstått att föra penseln; men ehuru antikens egna skriftställare med förtjusning tala om en Apelles', en Parrhasios' målningar, och ehuru romarnas historieskrivare berätta om grekiska tavlor, som betalades med en förmögenhet, så fanns det likväl pedantiska kammaresteter, som envist förnekade möjligheten av en högt utvecklad hellenisk målarkonst, förmenande, att musiken och målningen behövde den kristna andan, för att erhålla någon lyftning. Denna mening motsades redan av upptäckterna i Pompeji och än mer av väggmålningarna i det nyligen uppgrävda huset på Palatinska berget i Rom, men den vederlägges fullständigt av Cortonas *Polyhymnia*, i jämförelse med vilken även de så prisade palatinska målningarna blekna.

För många år tillbaka hittade en i grannskapet av Cortona boende lantman uti ett gammalt källarvalv en sten av Lavagnaskiffer, på vars ena sida sågs en målning. Bonden fann skifferstenen just passande till öppningen i sin eldstad och använde den också för detta ändamål, till dess en präst vid ett tillfälligt besök i hans bostad märkte, att den var prydd med en "hednisk bild". Prästen - kyrkoherde i Val de Chiana - förklarade det vara gudlöst att ha en sådan sak i sitt hus och uppmanade bonden att sönderslå stenen. Men innan bonden kommit sig för att verkställa denna vandaliska uppmaning, hade en kännares blick fallit på konstskatten; den blev räddad och fördd till muséet i Cortona, som har äran att förvara den, till

dess en process, som ännu pågår, om äganderätten till densamma, blivit avgjord.

Det är allt vad man vet om detta konstverks föregående öden. Vi meddela nu en resande konstnärs entusiastiska skildring av det intryck målningen gjort på honom.

”Där stod hon framför mig i en åskdiger aftonhimmels mystiska ljus – sånggudinnan Polyhymnia, Cortonas juvel.

Från en tavla av lavagnaskiffer skådar dig till mötes bröstbilden av en ung flicka, nästan i kroppsstorlek. En tät lagerkrans vilar på hennes yppiga hår, från vilket en snodd nedfaller över den nakna vänstra skuldran till den jungfruliga barmen. Bakom den av en fin slöja höljda högra armen ser man en lyra av ovanlig form. Underbart äro det ovala ansiktets, den präktigt rundade halsens, bröstets och de yppiga armarnas former modellerade, och övergångarna äro av en utomordentlig mjukhet. Men vad som griper mig med obeskrivlig tjusning, det är den trollmakt av ljuvaste oskuld, som är gjuten över hela denna gestalt, det är den demoniska makten av det själfulla uttryck, som spelar i det av mjuka ögonlock halvt beslöjade stora mörka ögonparet och kring de jungfruligt allvarliga läpparna. Du känner dragningskraften av en oändlig mildhet, som omsluter dig med magiska band, och du hålles på samma gång tillbaka av ett majestät, vars vrede skulle krossa den allt för närgångne. Du har framför dig – icke en madonna, hänförd av ett himmelskt medvetande eller försänkt i hängiven moderskärlek – men en med ljusaste klarhet outgrundligt djup uppenbarelse av den ädlaste jungfruliga skönhet. Hon är lockande som sirenernas sång. Hon är en sirensång, omsatt i ljus och färger, och likväl känner du, att blott ett rent hjärta får ostraffat nalkas den himmelska. Och med allt detta är hon tillika en nästan till det porträttartade utpräglad individualitet. Det häpnadsväckande

ligger icke minst uti, att det individuella kunnat så samman-smältas med det typiskt sköna till ett helt, vilket, så att säga, förkroppsligar den konst, vilken det framför andra konster är givet att kunna uttala själen.

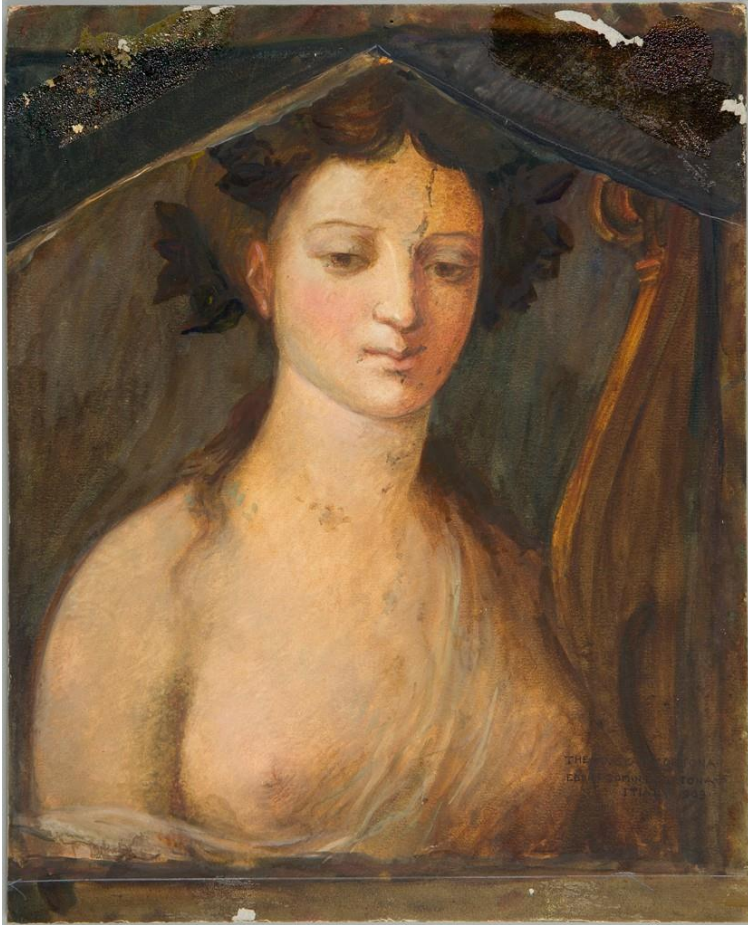
Länge hade jag stått, liksom drömmande, framför bilden, då min cicerone leende anmärkte: Ni är icke den förste engelsman, som förälskat sig i denna bild. Men ni skulle se den, då morgonsolen skiner in genom fönstren. Då le hennes ögon, då rycker det i hennes läppar, som om hon ville tala.

Från den kristna erans begynnelse skulle blott en Rafael, en Lionardo, en Tizian kunnat frambringa en sådan urbild av skönhet, och dock bär denna målning en prägel, som på det bestämdaste skiljer sig från allt vad dessa mästare skapat. Jag vill icke tala om den hemlighetsfulla och till dato oförklarade teknik, om den av Aristides, såsom det påstås, uppfunna och av Praxiteles fullkomnade enkauistiska metoden, genom vilken färger av oförstörig glans kunde, såsom här, förlänas åt en skifferskiva. Men redan det omedelbara intrycket av detta konstverk övertygar dig ovedersägligt därom, att det är en skapelse av samma ande, som frambragt den milesiska Venus och Sofokles' Antigone. Original eller kopia, härstammar bilden från den helleniska konstens klaraste vårdagar.

Vi visste förut, vad grekerna voro som skalder, byggmästare och bildhuggare. Vi veta nu vad de voro som målare. Skola vi någonsin lära känna vad de voro som musiker? Vem kan väl numera tro, att det entusiastiska lov, som Greklands skalder ägnade tonernas makt, någonsin kunnat framkallas av det skelett, som våra lärde vilja utgiva för den grekiska tonkonstens väsen? Denna av en hellenisk konstnär frammanade sånggudinna, denna Polyhymnia är i färger vad Mozarts är i

toner, och hon låter oss ana, att Mozarts sånggudinna har haft en henne värdig föregångerska.”

[Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 26.8.1871]

Musan i Cortona, akvarell av Eben F. Comins (1903)
efter målning på skifferplatta i Etruskiska akademin
musum i Cortona.